

Конкурсна робота:

«Доля»

Виконала: Сіра Олена,
учениця 11 класу СШ № 214 м. Києва

м. Київ 2006 р.

Оповитими завісою мовчання залишаються долі мільйонів жертв нацизму, яких примусово забрали фашисти як робочу силу на промислові об'єкти Німеччини. Довгі роки після закінчення війни остарбайтери, які вижили в нацистській неволі, зазнавали принижень і репресій уже від своєї Батьківщини, яка в особі НКВС підносила їх у ранг ворогів. Як наслідок, багато людей, побоюючись переслідування, страшилися навіть згадувати період перебування на примусових роботах. Хоча фашизм не менше жорстоко вдарив по їхніх долях, перетворюючи на рабів, вимушених кувати зброю проти свого ж народу. Які почуття боролися в душах цих людей, як їм удалося їх подолати? Ось те питання, яке залишилося нерозкритим, і якщо не зробити це зараз, то воно залишиться таємницею минулого покоління.

До того ж багато хто з остарбайтерів у перші ж роки війни відчув на собі, що у фашизму й німецького народу зовсім різні цілі й ідеали. Повернувшись до своїх міст і сіл, остарбайтери несли в серцях не приховані злість і образу на свавілля фашистських катів, а тепло пам'яті про участь у їхніх долях простих німецьких сімей. Такі духовні почуття стали основою поступово міцніючої дружби між двома великими й волелюбними народами, дружби, яка пройшла крізь роки примусового розділу німецької держави, десятиліття холодної війни та проявляється сьогодні як запорака міждержавних відносин України і Німеччини.

Цією короткою розповіддю про долю **Наталії Ющенко** - остарбайтерки порохової фабрики фірми «EIBIA», розташованої біля німецьких містечок Штаєрберг-Лібенау, ми спробуємо пролити світло правди на гірку долю рабів фашистської Німеччини...

У мальовничому куточку північно-східної України між порослими корабельними соснами та гнучкими вербами берегами неквапливо й поважно несе свої води до повноводної Десни колись судноплавна річка Реть. Усю свою колишню силу вона пригадує тільки навесні, під час повені, відновлюючи свої права на широкий трикілометровий луг, який колись був частиною її русла. На правому березі річки, за лугом, облямованим нескінченною огорожею з верб, розтягнулося село Лушники Шосткинського району Сумської області. Ледь-ледь ранковий туман випустить зі своїх обіймів сонце, яке закуняло, будь-який прибулий може побачити схилену над овочевими грядками бабусю. Усі в селі знають, що, незважаючи на вік, ще до світанку на роботу піднімається тільки баба Наташа.

Наталія Никифоровна Ющенко (Кантур, Городня) проживає тут у маленькому старому, але старанно доглянутому будиночку. На перший погляд, вона нічим не примітна стара жінка, руки якої не знали відпочинку в жоден із прожитих нею днів життя, повного страждань і розчарувань. Таких, як вона, в Україні багато, і нікого цим не здивуєш. Але, напевно, мало хто зміг би вистояти, пережити стільки горя й поневірянь, якби їх стільки випало на долю. А вона у свої 88 років до сьогоднішнього дня не змирилася зі злою долею та, незважаючи ні на що, із вдячністю згадує минуле й оптимістично дивиться в майбутнє.

28 липня 1918 року в Лушниках у бідній селянській родині Кантур народилася четверта донька – Наташа. Із малих років разом із трьома старшими сестрами, матір'ю та батьком вона

звикла працювати від світанку до сутінок. Із семи років Наташа, отримавши від матері напутні слова, що повітрям ситий не будеш, заробляла свій окрасць хліба, доглядаючи за дітьми колгоспників, поки їхні батьки працювали на полях і фермах. Пізніше, у неповні 14 років, вона найнялася на роботу в будинок судді в сусідньому селі Вороніж... Подорослішавши, працювала дояркою на колгоспній фермі в Лушниках.

Тут вона зустріла своє перше кохання та знайшла сімейне щастя. У 1939 році Наталія вийшла заміж за хлопця з сусіднього села Вишеньки – Івана Городнього. Молода сім'я переїхала у Вишеньки до батьків чоловіка. Працьовитій Наталії зовсім неважко було звикати до нового порядку й устрою життя в чужій хаті. Робота кипіла, були гарні відносини з родичами. Улітку 1940 року вона стала матір'ю, і щодня молила Бога, щоб він урятував і зберіг її чоловіка й крихітного синочка Колю. У мріях і сподіваннях молодої жінки її майбутнє тоді здавалося світлим і безхмарним і вселяло віру й надію. Але...

Горе приходить саме тоді, коли його не чекають. Навесні 1941 року захворів на скарлатину, а на 6 день помер восьмимісячний Коля. Безмірне було горе матері, яка втратила первістка. Виплакавши всі сльози, Наталія сподівалася на краще, вважаючи, що доля, як блискавка – двічі в одне місце не вдарить...

21 червня 1941 року всі її надії були безповоротно перекреслені. Війна важким кованим чоботом непрохано вступила на землю України, безжально розтоптавши долі й життя мільйонів людей. Тільки вони, ті, хто випробував на собі її вогненне дихання, можуть знати, що несе в собі це коротке й нещадне слово.

Із перших же днів війни жителі Вишеньок і Лушників, як і багатьох тисяч сіл і міст України, ішли на фронт. Наталія Городня була розгублена й не знала, радіти чи плакати. Із одного боку, радувало те, що чоловіка не призвали в армію, і він залишався поруч із нею. А з іншого, серце розривав вердикт лікарів. У чоловіка виявили серйозну хворобу, яка з'їдала його, залишаючи на цьому світі зовсім небагато часу.

Люди, які залишилися в селі, розуміли, що їхній фронт тут, адже щоб годувати зростаючу з кожним днем армію, потрібен був їхній ударний труд. Тому працювати доводилось і за себе, і за тих, хто пішов на війну. Не шкодуючи сил на роботі та відмовляючи собі навіть у найнеобхіднішому, люди віддавали фронту все, обділяючи себе й навіть своїх дітей скибкою хліба.

У серпні 1941 року в село ввійшли підрозділи Вермахту, і для місцевих жителів почалися нові випробування з уведенням окупантами так званого «нового порядку». Налякані активною діяльністю на території Сумщини партизанського загону Сидора Ковпака, фашисти ввели особливий режим для місцевих жителів. Відтепер, кожен, хто ходив у ліс, підозрювався у зв'язку з партизанами, вважалось, що будь-хто, у кого побачили навіть звичайний бінокль, підняв зброю проти солдатів Великої Німеччини. Показові покарання та знущання проводилися все частіше, десятки невинних мирних жителів щомісяця платили життям заради залякування інших...

Кілька місяців потому, восени 1941 року, і без того повна чаша страждань Наталії заповнилася вщерть – вона поховала чоловіка. Джерела сліз у її очах повністю вичерпалися, душу заселила непоправна порожнеча самотності, яка приносила біль і страждання. Їй не хотілося продовжувати це невдале життя. Було бажання швидше піднятися на небеса й там возз'єднатися з чоловіком і сином. Тільки робота змушувала Наталію хоча б на деякий час забути про душевну рану, нанесену їй долею. Залишатися зі своїм горем в чужому для себе будинку вона не могла. Тому Наталія повернулася до матері в Лушники. Знову, щоб отримати шматок хліба й доглядати за людьми похилого віку, їй доводилося працювати в нових умовах, коли більша частина продуктів праці просто віднімалися загарбниками.

На початку 1942 року через поліцаїв із числа місцевих жителів з'явилися чутки про підготовку фашистами масових відправок робочої сили до Німеччини. Фашистські агітатори-зазивали обіцяли майбутнім трудівникам Великого Рейху гарне харчування й високу заробітну плату, гідне місце праці на території Німеччини, яка саме розростається. Однак цим хитрощам вірили тільки одиниці, в основному люди, особливо розлючені на радянську владу. Крім бажаючих, у таємні списки майбутніх рабів поліцаями вносилися нові й нові десятки кандидатів, у першу чергу з числа молодих хлопців, які в будь-який момент могли піднятися проти окупантів в рядах партизанів.

План добровільного набору робочої сили для військової промисловості явно зривався, наставав час примусових дій...

Туман густою хмарою заповнив луг Реті. Лише в деяких місцях із-під нього показувалися гілки заростей лози. За річкою темнів сплячий ліс. У літній передранішній тиші застигли солов'ї, готуючись дружним пересвистом зустріти сонце. Ось його перші промені пронизали обрій, пофарбувавши молочну пелену в незвичайні грайливі рожеві кольори. Розпечений диск повільно, знехотя почав викочуватися зі свого нічного ліжка, піднімаючи на роботу жителів села. Так розпочинався ранок 6 червня 1942 року, який не провіщав нічого поганого. Дивною була тільки незрозуміла метушня на околицях Лушників. Десь чувся гавкіт потривоженого пса й незрозумілі окрики, десь у іншому місці – гул моторів. Цей шум усе більше нарастив, у ньому все виразніше чувся то тут, то там жіночий плач. Вибігши на вулицю, Наталія побачила, як поліцаї за підтримки солдатів батальйону СС ходили дворами та за списком викликали молодих чоловіків, які з тих чи інших причин не були призвані на службу в Червону Армію, а також 15-16-річних підлітків. Усіх їх, нашвидку одягнених, насильно забирали на центральну площу села, а слідом тяглися незліченні колони дружин і матерів у сльозах, які намагалися передати їм хто вузлик із їжею, а хто речовий мішок. Наталія перебувала в здогадах. Що трапилося? Може знову показна страта? Згадавши про фашистських агітаторів, Наталія зрозуміла, що чоловіків збираються погнати на роботу в Німеччину. Напевно, так на думку загарбників виглядала добровільність.

Наталія саме була у дворі, коли почула сестру, яка заливалася сльозами. Її 17-річного сина – Григорія Кривоноса – поліцаї виштовхали з двору й повели в центр села. Наталія, намагаючись втішити сестру, кинулася до неї, але та билася в істеричі й повторювала, що більше не побачить сина. Не в змозі заспокоїти сестру, Наталія пішла за нею на площу. Удосталь наплакавшись, вони побачили, як Григорій разом із іншими односельчанами заліз у кузов вантажівки. У клубах диму й пилу в прощальному помаху здійнялися кілька десятків рук. Як від'їжджаючи, так і ті, що залишилися в селі, не знали, чи зможуть вони коли-небудь відчутти ласку й турботу цих рук...

Незважаючи на випробування, що дісталися Наталії, доля знову готувала їй не менш жорстокий удар. У серпні 1942 року від поліцаїв стало відомо, що її серед великої групи молодих дівчат і жінок очікує відправлення в Німеччину. Цього разу люди вже встигли підготуватися до відправки. Мама, схлипуючи, збирала все, що могла, у вузлик на дорогу. Кладь виходила невелика. Адже селяни самі не їли досита, а відправляючи рідних у дорогу, урізали на багато днів наперед пайку для себе і своїх дітей. Знову літній ранок був сполоханий ревом вантажівок і армійських автобусів. Знову поліцаї та солдати, знову насильство, сльози розлуки, дорожній пил...

Важко перевалюючись вибоїстою дорогою, колона під конвоєм проїхала на сховану серед лісу залізничну станцію Терещенська. Тут, біля вантажної апарелі, важко дихав паровоз, зрідка посвистуючи стравлюваною парою. На кабіні машиніста красувався орел із розпростертими крилами, який учепився пазурами в свастику й кинув у далечинь свій хижий жадібний погляд. За локомотивом вишикувався довгий ряд вагонів-телятників. Тільки в кінці

потяга були два вагони для охорони й супроводжуваних. Двері вагонів були гостинно відчинені й чекали на своїх нових пасажирів. Насторожували тільки металеві решітки на крихтих віконцях, ніби підказуючи, що неволя вже почалася тут, на рідній землі. Солдати з оточення, незважаючи на літню спеку, не знімали касок. Їхні перелякані очі зупинялися не на бранцях, натомість вони деревце за деревцем, кущик за кущиком вивчали ліс. Їм здавалося, що всюди їх піджидає партизанська помста за те зло, яке вони робили в цей момент.

Душі в'язнів, яких підштовхували до дверей вагонів, наповнювалися гнівом, який ще більше посилювався через неможливість протистояти насильству. Як же їм було їхати з рідних сіл, залишаючи в лихоліття близьких людей заради допомоги поневолювачам. Крізь завісу мовчання й уведеної заборони на поширення інформації до селян доходили звістки про перемогу Червоної Армії під Москвою, про розпочатий контрнаступ, якими був розвіяний міф про непереможність Німеччини, а також про щоденне звільнення захоплених фашистами міст і сіл. У всіх відроджувалися патріотичні почуття, підкріплені впевненістю у швидкому звільненні рідного села.

Багато хто, дізнавшись про те, що їх забирають, намагалися втекти чи сховатися, але їх зупиняв свинець автоматних черг і каральні заходи, застосовувані до їхніх близьких. Наталія Городня не могла піддати свою матір і сестер ризику. Тому, підкоряючись злій долі, розбита горем, принижена та пригноблена, слідом за багатьма переступила поріг поїзду, яким зазвичай возили худобу...

Шлях у неволю зайняв майже шість днів. Спочатку ешелон більше стояв, ніж ішов, пропускаючи потяги з бронетехнікою та боєприпасами для діючої армії, які мчали назустріч. Пізніше поїзд прискорився, і він, ніби злодій-утікач, почав кружляти, замітаючи сліди, територією захопленої Польщі. Нарешті він стрімко продовжив свій шлях землями Німеччини. Під час рідкісних зупинок подорожніх виводили та зрідка підгодовували баландою, що доставлялася з польових кухень таборів військовополонених, які зустрічалися дорогою.

На одній зі станцій, де поїзд стояв досить довго, крізь відчинене заграбоване віконце Наталія прочитала її назву – Nienburg/Weser – і подумала, що, може, це і є пункт їх призначення. Однак, через деякий час, поїзд знову рушив, але рухався вже без колишнього норову, а неспішно котив вузькою одноколією через невеликі села.

Нарешті рух припинився. За гучними уривчастими командами німецькою мовою, гавкотом сторожових собак і металевим брязкотом відкривання замків вагонних дверей прибулі зрозуміли: приїхали. Коли їх виштовхали з вагонів, вони питали один одного, куди потрапили, і чули як передається з вуст в уста перефразоване на російську мову слово «Штайберг». Саме так перші з них могли прочитати невелику табличку з написом чорними літерами на жовтому фоні «Steyerberg».

Дуже швидко робітників вишикували в довгі шеренги на перекличку. Через 15 хвилин вони вже їхали в кузовах армійських вантажівок, дивуючися плавності їхнього ходу якісною дорогою.

Звернувши з шосе, колона машин заглибилася в ліс і вперлася в шлагбаум. Озброєний поліцейський неспішним жестом змусив піднятися смугасту жердину, змірюючи прибулих непривітним злісним поглядом. Повільно, одна за одною, машини вповзали на територію, оперезану подвійною огорожею найжаченого колючого дроту. Погляду в'язнів відкрилася довга лісова вирубка, у якій із властивим німецьким порядком рівними рядами вишикувалися довгі дерев'яні бараки. Весь табір поділяли на сектори центральні дороги. Перше враження від нового житла підтвердило здогад, який виник при посадці в ешелон – це неволя. Сам табір був нічим іншим як німецькою моделлю радянських місць позбавлення волі, де злочинці відбували покарання працею. У всіх виникало одне й те ж питання: який злочин

вони скоїли, у чому їхня вина, за що вони платять своєю свободою, здоров'ям, а може, і життям? Почувши після реєстрації суворі інструкції щодо поведінки, а також дізнавшись про часом звірські заходи, які вживаються до порушників установленого порядку, багато хто з прибулих тільки тоді зрозумів, у яку рабську неволю вони потрапили, на власні очі побачили брехню й лицемірство фашистських агітаторів-вербувальників про гідну винагороду за працю у Великому Рейху. Стало зрозуміло, що крім важкої роботи, знущань, поневірян, хвороб і смерті на остарбайтерів тут більше нічого не чекало...

Наталії пощастило, вона потрапила в один барак зі своїми односельчанками. Це хоч якось зближувало й допомагало пережити перші труднощі. Усередині бараку тьмяно світили кілька електричних лампочок, освітлюючи розділені дерев'яними перегородками окремі кубрики. У кожному з них рівними рядами у два яруси розташовувалися металеві ліжка. У центрі освітленого простору стояв довгий дерев'яний стіл. У кінці бараку розташовувалася туалетна кімната й умивальник.

Часу для облаштування на новому місці не було. На робочу силу чекала порохова фабрика, що причаїлася в сусідньому лісі, майстерно маскуючи свої заглиблені бункери. Саме там остарбайтерам належало працювати нікому невідому кількість днів і ночей.

Режимні заходи почалися з першого ж дня перебування. Табірний фотограф був завантажений роботою. У терміновому порядку він друкував фотографії всіх прибулих, необхідних для оформлення особових справ та видачі посвідчень особи, без яких виходити за територію бараку категорично заборонялося. Чи то з метою запобігання втечі, то чи піклуючися про безпеку працівників, у цей же день усіх остарбайтерів примусово перевзули у взуття місцевого виробництва на дерев'яних підошвах зі шкіряними ремінцями. Приміряючи обновку, Наталія уявила, який галас будуть видавати такі стукалки при ходьбі по бруківці. Залякані можливими покараннями, стурбовані жінки нашвидку пришивали до свого одягу блакитні клапті з написом «OST» для того, щоб їх відрізняли від інших працівників фабрики, і зшивали такі ж нарукавні пов'язки. Ці режимні атрибути були обов'язкові для початку їх роботи на фабриці вже з наступного дня.

Наглядачі привели жінок до їдальні, що розташовувалася в центрі табору. Там наглядач оголосив, що згідно з нормами харчування один раз на добу в'язням будуть видавати миску рідкої юшки і двічі на добу – по 150 грам вагового хліба, випеченого з додаванням картоплі. Порожні, голодні шлунки з жадібністю проковтнули несмачне вариво з пелюсток капусти, основним інгредієнтом якого, здавалося, була тільки гаряча вода.

Увечері наглядачка вишикувала всіх прибулих і привела для миття в карантинному бараку. Тонкі струмені холодного душу розслаблювали, заспокоювали та вводили в напівсонний стан, який дозволяв хоч на хвилину забути про неволю. Виходити з душу не хотілося. Різкий вигук наглядачки, змішаний з нецензурною лайкою, пробудив Наталію, і вона слухняно вибігла в роздягальню. Тут жінки, які теж щойно закінчили митися, порпались у великій купі ганчір'я. Виявилося, що з неї можна взяти собі відповідний одяг для підміни привезеного з дому або підібрати теплі речі для підготовки до зими. Придивившись, вона побачила на поношених жіночих сукнях і кофтах білі нашивки з довгими номерами. Що це? Здогад промайнув у її голові: «Невже це одяг убитих у концтаборах людей?» Вона з огидою хотіла викинути з рук речі, що належали небіжчикам. Але прислухалася до аргументів старших жінок: «Бери. Адже іншої можливості, може, і не буде, а без одягу холодів не винести»...

Змучена враженнями першого дня перебування в таборі остарбайтерів, Наталія завалилася на своє ліжко й потонула в глибокому сні. Потрібно було відпочити, адже вона разом із подругами мала рано вставати на ранкову зміну...

Вперше вступивши на територію порохової фабрики, Наталію, яка не бачила в своєму житті нічого подібного, шокували розміри, рівень технологій і маскуванню військового об'єкту. Розташована в лісі фабрика для маскуванню виробництва ховала свої цехи в спеціально обладнаних і ретельно замаскованих заглиблених бункерах. Дахи будівель ховалися в заростях дерев і чагарників. Навіть бетонні дороги між бункерами були прокладені зигзагами, щоб ховатися в тіні гілок сосен, які стояли поруч. На території фабрики колона кілька разів перетнула залізничні колії, пропустивши невеликий паровозик із двома товарними вагонами.

Нарешті вони прибули до місця роботи. Супроводжуючий поліцай перелічив людей і здав їх старшому виробничому майстру – молодій білявій німкені в тілі. Почався розподіл на роботи. У цеху по сортуванню й вибракуванню напівфабрикатів пороху їй пояснили, що і як вона повинна робити. У робочому приміщенні у три ряди стояли столи, на які з ящиків постійно висипали довгі 30-40 сантиметрові прутики обпаленої кислотою целюлози. Робота полягала у відборі за доведеними ознаками якості матеріалів і їх сортуванні в чотири окремих ящики, призначених для 1, 2, 3 сортів, а також браку. Після перебирання в цих же коробках залишалися тільки придатні до подальшої обробки матеріали, а вибракувані відправлялися у відходи. Щогодини електрокар привозив із сусіднього цеху картонні коробки з матеріалами та відвозив відсортований порох.

Уся складність роботи полягала в її монотонності й необхідності всю зміну перебирати руками матеріали, які різко й неприємно пахнули хімікатами. За виконанням встановленої норми строго стежив обліковець і змінний майстер, які постійно підганяли робітниць. Втома накопичувалася годину за годиною. Коли ноги Наталії затекли, а руки вже, здавалося, не відчували прутиків пороху, раптово пролунала команда про перерву. Працівниці рушили до кімнати, де знаходився кран із водою, і почали мити руки. Наталія помітила, що пальці її рук вкрилися незрозумілим бурим нальотом. Спроба змити його не принесла успіху. Під час перерви всім видали по шматку чорного хліба, на якому жовтів маленький шматочок маргарину. Прозвучала нова команда, і гонка за нормою продовжилася до самого закінчення зміни. Не знала тоді Наталія, що в цьому цеху їй доведеться пропрацювати день у день близько двох років.

Підприємство працювало цілодобово. Тому безперервними потоками рано вранці, ввечері й уночі до неї та від неї рухалися під конвоєм поліцаїв піші колони з невільникими. Легше було, коли супроводжуваними були поліцаї з числа літніх місцевих жителів. Вивівши супроводжувану групу з табору, вони чи то від втоми, чи то переймаючись долею невільників давали сиплим голосом уривчасту команду «*langsam*», і колона слухняно уповільнювала ходу назустріч рабській праці. Значно гірше було, коли в супровід призначали поліцаїв з числа українців, які виїхали в Німеччину з власної ініціативи й були розлючені на свою країну та свій народ. Прагнення вислужитися й показати свою відданість фашистам робило з колись цілком нормальних людей диких і лютих звірів. Тут не обходилося без знущань, лайки й побиттів. Незважаючи на те, що люди ледве переставляли ноги, їх змушували ледь не бігти. А попереду була довга зміна. Одного разу серед наглядців Наталія впізнала свого земляка, мешканця сусіднього села Клишки – Михайла *Несвітайла*. Її припущення про те, що до земляків Михайло буде більш поблажливий, не виправдалися. Він тільки й чекав моменту, щоб показати тим, хто його знає, свою владу над ними. У хід ішло все, починаючи від лайки, закінчуючи батогами. Серед жіночих поліцаїв особливою жорстокістю відрізнялася українка на прізвище *Стволоса*. Навіть своїм пихатим поглядом вона давала зрозуміти, що тут вона не в'язень, а людина більш високого рангу. Решту ж вона вважала просто нічим, ставлячись до них жорстоко, зарозуміло й нещадно.

Проїшли майже два місяці. Поступово прибулі втягнулися в режим роботи. Багато хто вже звик до постійного підвищення норм виробництва на фабриці й до знущань наглядачів.

У табір постійно приходило поповнення. У вересні 1942 року серце Наталії переповнилося хвилюванням – у табір прибула нова група працівників. От би побачити когось із земляків, дізнатися, як там удома, як мама. Адже на чужині так не вистачає того, на що вдома іноді просто не звертаєш уваги. І раптом, що це? У натовпі промайнуло щось знайоме й навіть рідне. Придивившись ще раз, вона дізналася у схудлому з западинами на щоках хлопчині свого племінника – Григорія Кривоноса. Першим бажанням Наталії було кинутися назустріч і обійняти його, але суворі режимні правила не дозволили їй почуттям вирватися на волю. У цей момент вона подумала про те, що доля все-таки буває не тільки нещадною до неї, але іноді приносить і миті радості. Адже окуповані фашистами території були великі, не можна було й злічити кількість заводів і фабрик, де працювали остарбайтери, а їй усе ж таки пощастило зустріти родича. Наталія уявила, як би зраділа її старша сестра, дізнавшись про те, що за її сином є кому доглянути, особливо в місці, де надії на повернення майже немає. Молода жінка згадала свого синочка, який передчасно пішов у інший світ, і якому вона не змогла допомогти у важкі для нього дні хвороби. «Свого не врятувала, так хоча б сина рідної сестри вбережу», вирішила Наталія. При цьому її серце стислося, клубок підступив до горла, і очі потонули в сльозах.

У цей же день їй вдалося зустрітися з родичем біля бараку-їдальні. Григорій не очікував зустрічі, адже його забрали раніше, і він не знав, що така ж доля спіткала й Наталію. У очах молодого сільського хлопця застигло здивування. Як, чому вона тут, може, і мама з нею? Уже в наступну мить розгубленість на вилицюватому молодому, але вже виснаженому тяжкою працею обличчі, змінилася на радість. Він обняв Наталію руками, уже поцяткованими ранами від кислотних опіків.

Із короткої розповіді Григорія Наталія дізналася, що в червні 1942 року він разом із іншими селянами прибув на станцію Штаерберг. Після двох днів перебування в таборі й робіт на фабриці групу в'язнів у складі близько 100 осіб заштовхали в криті армійські вантажівки й відвезли в невідомому напрямку. Куди й навіщо їх везуть, нікому нічого не сказали. Перемовляючися між собою, вони вирішили, що їх перекидають до нового місця роботи, оскільки фабрика в Штаербергу ще не була готова прийняти таку кількість робочої сили. Об'їхавши до обіду добрі 2-3 сотні кілометрів, машини вперлися у ворота невідомого промислового підприємства. Виявилося, що це діюча порохова фабрика, де професійно за вільним наймом працювали фахівці з захоплених фашистами європейських держав. Остарбайтерів направили сюди для навчання та стажування за профільюючими спеціальностями порохового виробництва у досвідчених іноземних робітників. Григорій потрапив у підмайстри в цех кислотної обробки целюлози, де пропрацював близько трьох місяців, допомагаючи переливати кислоту й обслуговувати центрифуги для обробки целюлози. Із п'ятьох селян, які прибули на стажування разом із Григорієм, у табір порохової фабрики Лібенау повернулися тільки двоє.

Дізнавшись, що Григорій навчався як фахівець по роботі з кислотою, Наталія серйозно занепокоїлася. На пороховій фабриці цех первинної кислотної обробки целюлози нажив погану славу. Більше шести місяців у ньому ніхто не витримував, стаючи, як правило, жителем «туберкульозного бараку», куди ізолювали хворих із метою не лікувати, а не допустити поширення хвороби. За два місяці перебування на фабриці в цьому цеху було кілька виробничих аварій, і від отруєння бурим газом, який виділяється з кислоти внаслідок хімічної реакції, вмирали люди. Наталія не знала як допомогти Григорію, і тільки щоразу, зустрічаючи його, вмовляла берегти себе, бути подалі від небезпеки і в жодному разі не порушувати суворі правила.

Важка праця, недоїдання, постійні знущання й система суворої трудової та режимної дисципліни, перемішані з високими патріотичними почуттями молодих людей, які не хотіли навіть проти волі допомагати ворогу своєї Батьківщини, призводили до частих випадків утеч. Уже в перші місяці, вивчивши трохи околиці табору й дороги, троє земляків Наталії зважилися на втечу. Григорій Щербань, Михайло Моргаль і його син Антон втекли, повертаючися до табору після зміни й використовуючи темряву, яка огорнула нічний ліс. Про те, що не вистачає в'язнів, дізналися тільки в таборі, коли супроводжуючий поліцай почав перекличку прибулих. Негайно до розшуку підключилося гестапо Ганновера, співробітники якого активно працювали в таборі, виявляючи непокірних, порушників трудової дисципліни та просто хворих працівників, які не змогли вийти на зміну. На всіх них чекав «виправний табір» із його зв'язаними правилами та знущаннями. Як далеко від табору змогли би піти втікачі у взутті та одязі, що видають їх на великій відстані, без знань мови, карти й запасів продовольства? Через кілька днів усіх трьох зловили й повернули в табір. Відбулося показове покарання. Гестапівець строго попередив усіх остарбайтерів, що за першу втечу призначається місяць перебування у виправному таборі, а за другий – уже розстріл.

Нікому невідомо, які випробування перенесли втікачі у виправному дисциплінарному таборі, і як їм вистачило на це сил. У один із днів усі вони повернулися в свій барак. Григорія Щербаня, худого, побитого та знесиленого, товариші волокли під руки, а самі ледве переставляли ноги. Від мерця Щербань відрізнявся хіба що ледь помітним диханням. Незважаючи на допомогу земляків, які приносили свій пайок для вимученого товариша, через кілька днів його не стало.

Однак, невдача першої втечі й понесене за неї покарання не зломало волю до свободи Михайла й Антона Моргалів. Після декількох тижнів підготовки їм знову вдалося втекти. Вдало чи ні, ніхто не знає. У таборі їх більше не бачили, як, утім, не повернулися вони й у рідне село. Доля цих людей залишається невідомою.

День у день Григорій пропрацював у цеху понад рік, але доля постояльця «туберкульозника» його не минула. Під час кількох аварій він усе ж вдихнув небезпечну дозу бурого двоокису азоту – і дивом залишився живий. Пощастило Григорію й у тому, що його списали в «туберкульозників» у 1944 році, коли у зв'язку з відкриттям другого фронту режим перебування в'язнів у таборі був значно полегшений. У таборі вже можна було вільно пересуватися та спілкуватися, на роботу виводили без озброєного конвою. У зв'язку з цим Наталія отримала можливість після зміни ходити в навколишні села на додаткову роботу. Там, допомагаючи селянам по господарству, можна було заробити хоч окраєць хліба й пару варених картоплин, додавши їх до свого мізерного добового раціону. Але клопотом молодої жінки залишався хворий племінник, який чахнув на очах у «туберкульозному баракі». Тому, залишаючись напівголодною, Наталія приносила зароблені продукти Григорію та віддавала йому пів літра перегнаного молока, яке їй почали видавати додатково до пайку за шкідливі для здоров'я умови праці. Завдяки материнській турботі й догляду Наталії Григорій вижив і пішов на поправку.

Мабуть, через те, що виконувати трудові норми на фабриці він уже не міг, табірний лікар дав рекомендацію про використання Григорія в сільському господарстві. Місцеві власники селянських господарств реєструвалися на біржі праці, щоб отримати собі в помічники працюючих українців. Але в першу чергу працівників виділяли тим, у кого члени сімей були призвані в діючу армію, а також господарям, що здають продукти для потреб фронту. Так, Григорій Кривонос потрапив на роботу в одне з фермерських господарств.

Улітку 1944 року від робіт на шкідливому виробництві здоров'я Наталії похитнулося. Почала даватися взнаки втома, з'явилася задишка, вона ледве тягнула ноги дорогою на фабрику й назад. Із її рук, покритих бурим нальотом, злазила шкіра. Волосся теж забарвилася

в незвично бурий колір і виглядало ніби неживе. Із огляду на це комендант табору подав інформацію про неї на біржу праці Нінбург.

Одного літнього ранку її викликали в комендатуру. Наталія, подолавши втому від відпрацьованої вечірньої зміни на фабриці, дісталася будинку коменданта. Там її та ще одну працівницю, сидячи на бувалому возі, чекав 70-річний міцний дідок. За його зношеним одягом та зовнішньому вигляду можна було зрозуміти, що його сім'я живе небагато. Адже в багаті сім'ї, члени яких служили в армії, працівників із числа остарбайтерів виділяли ще з 1942 року, а цьому дали двох убитих хімією доходяг тільки в сорок четвертому. Дорога до нового місця роботи пройшла в мовчанні. Візник ні про що не розпитував своїх подорожніх, а тільки зрідка поглядав на фабричне взуття молодих жінок. Від вигляду поїдених кислотою та стертих дерев'яних підшов він щось невиразно бурмотів собі під ніс. Похитування його голови явно висловлювали обурення і стурбованість.

Після досить довгого шляху втомлений кінь притягнув скриплячий віз у село Розін та слухняно зупинився біля одного з дворів. Працівниці пішли за господарем до доглянутого, але на вигляд не дуже багатого сільського будиночку, із якого назустріч їм вийшла господиня. Жінка років 60, на відміну від свого мовчазного чоловіка, заторохтіла зі своїми новими робітницями. Вона повідомила, що її звати Софія, і запитала, чи розуміють вони німецьку мову. Наталія, яка отримала дворічний досвід спілкування на фабриці й у таборі, відповіла на вітання господині, тоді як її подруга не змогла вимовити ні слова. Софію дуже потішила можливість спілкування з жінками, адже в її родині доводилося розмовляти тільки з чоловіками. Влаштувавши робітниць у новому житлі, господарі посадили їх поруч із собою на обід. На столі виявилася нехитра селянська їжа – відварна картопля в шкірці, хліб та глечик молока. Наталії відразу згадалося дитинство й мама, що дістає з печі свіжоспечений коровай із неповторним ароматом. На її очах з'явилися сльози. Невже більше не буде табірної юшки, що не додавала сил, а просто заповнювала шлунок, обманюючи почуття голоду. Накинувшись на їжу, вона помітила, що господарі та їхній молодший син практично не їдять, а тільки здивовано дивляться на прибулих. Від цього Наталії стало ніяково, і вона відклала свою картоплину в тарілку. Помітивши збентеження худенької українки, господар сказав: «Ти на наш апетит не дивися, ми вже старі люди і їсти не хочемо, а ти – юнфа, тобі потрібно багато їсти». Із цими словами він підклав у тарілку Наталії добавку. Відвиклі в таборі від нормальної їжі молоді жінки, уперше за два роки неволі наїлися досхочу...

За час спілкування з Софією Наталія дізналася, що від важких хвороб її старші діти померли ще до війни. Живими залишилися тільки двоє молодших синів. Старшого з них, 1920 року народження, із перших днів війни забрали на фронт, а молодшого, який тільки-но закінчив школу, ось-ось призвуть до армії. Через це чоловікові вдалося виклопотати в місцевої влади допомогу у вигляді найманих працівників. Наталія також розповіла господині про втрату первістка й чоловіка перед тим, як її забрали в Німеччину, про рабські умови праці на фабриці, жорстоке поводження та знущання в таборі. Розповідь українки, мабуть, сильно зачепила літню німкеню. Вона по-материнськи обняла її, повторюючи «Нічого, тепер ти не одна, тепер усе буде добре».

Імовірно, господиня розповіла про долю Наталії чоловікові й синові, бо вже наступного ранку вони з особливою турботою почали ставитися до неї, ніби намагалися загоїти рани, залишені на її життєвому шляху злою долею. Молодший син господарів прагнув усіляко допомогти Наталії у її роботі, був із нею привітний і товариський до самого від'їзду на фронт. Їдучи, він попрощався з батьками й навіть зайшов до Наталії, побажав їй усього хорошого та швидкого повернення додому.

Наталію, яка була свідком знущань і поневірянь на фабриці, важкої праці й голоду, вразило те дбайливе ставлення, яким оточила її господиня. Мабуть, переймаючись долею

низенької, як дівчинка, Наталії, Софія доручала їй найбільш легку й акуратну роботу. Зі свого боку Наталія прагнула виправдати довіру господині й виконувала всі її доручення старанно та якісно, ніби в себе в будинку. Господарі хвалили її за ґрунтовно й по-хазяйськи зроблену роботу. Подруга Наталії з цього приводу безцеремонно обурювалася: «Я стара – так мені на поле лущити квасоллю, а ти молода й красива – так тобі, значить, у будинку витирати вікна».

Домашнє господарство в сім'ї було невелике: дві корови, доходяга- конячка та з десяток курей. На невеликій ділянці землі вирощували тільки необхідні для себе картоплю, квасоллю та ревінь. Щоб отримати хоч якийсь заробіток, Наталія разом із господарем та іншою робітницею нерідко йшла на найману працю до більш багатих фермерів для сапання полів і збирання врожаю.

Ранньої весни 1945 року додому на одну ніч потрапив і старший син. Він був важко поранений, але залишитися в будинку батьків не міг, оскільки вважався би дезертиром. Тому рано вранці він пішов зі своєю частиною. Із тих пір синів господарів Наталія більше не бачила.

На початку квітня 1945 року в село увійшли англійські війська. Їхній штаб розташувався в центрі неподалік від будинку Софії. Дізнавшись про те, що англійці будуть прочісувати село, турботлива господиня заборонила Наталії виходити з дому, адже не знала, як будуть обходитися солдати з місцевими жителями. Тільки після обіду вона дозволила їй працювати поза домом, бо дізналася про добрі наміри визволителів.

Проживши кілька місяців поза табором, Наталія почала поступово забувати його жахи, усе більше звикала до сім'ї, яка прихистила її та ставала частиною її самотнього життя. Софія материнською турботою заповнювала її самотність. Усе частіше жінки спілкувалися одна з одною, відкриваючи свої таємниці й турботи. Разом вони зустріли звістку про перемогу. Кожна по-своєму раділа. Для Софії повалення фашизму означало швидке повернення її синів до рідної домівки, для Наталії перемога означала закінчення терміну її перебування в неволі.

Наталію вразила великодушність німкені, яка, прихистивши у своєму домі чужу для неї жінку, повністю їй довіряла й прагнула зробити все можливе, щоб допомогти їй. Не кожна господиня змогла б так вчинити. А те, що намагалася зробити Софія, узагалі не вкладалося в рамки німецького порядку й обережності.

Одного разу під час розмови з нею Наталія розповіла, що нічого не знає про долю старенької матері, яка залишилася єдиною в цьому світі рідною їй людиною. Дізнавшись про те, що в Україні молоду жінку, може, ніхто вже й не чекає, Софія запропонувала Наталії залишитися в її будинку назавжди на правах члена сім'ї.

Особливих заперечень із цього приводу не було й у Наталії. Єдине місце, куди вона могла би повернутися, був будинок матері. Тут, у Німеччині, вона не могла знати, чи вистачило сил і здоров'я у літньої жінки пережити окупацію, чи не спалили окупанти її хату. Так, її тягнуло до рідних місць, хотілося посидіти біля могилок сина й чоловіка, побачити рідних і знайомих їй людей. Але з іншого боку, куди повертатися? Заради чого? Що її там чекає? Софія, передчуваючи можливий розвиток подальших подій, говорила Наталії: «Тобі буде дуже важко. Адже ставитися до тебе твої ж земляки будуть як до пособника ворога. Багато хто так і не зможе зрозуміти, що ти не зі своєї волі робила порох, який убивав їхніх чоловіків, братів і батьків». Переконана вмовляннями господарів, які вкотре довели, що бажають українці тільки добра, Наталія погодилася.

Одного ранку господиня зібралася для поїздки в Нінбург. Вона з гордістю повідомила, що їде в муніципалітет, аби назавжди узаконити перебування гості у своєму будинку. Очі українки запалилися надією.

Після повернення Софії Наталія з першого ж погляду зрозуміла: щось не ладиться. Обличчя втомленої дорогою німкені виражало розчарування й жаль. Вона мовчки пішла у свою кімнату, де про щось говорила з господарем. Німкеня довго не могла почати розмову з Наталією, ніби прагнула довше не повідомляти їй неприємну звістку. Нарешті вони заговорили. Софія повідомила, що, незважаючи на всі її прохання й умовляння, у муніципалітеті їй було відмовлено в прописці українки. Крім того, її візит тільки наблизив час їх розлуки, адже, дізнавшись про наявність у господарстві остарбайтера, їй наказали негайно повернути Наталію в табір для відправки на Батьківщину. На очах Софії з'явилися сльози. Вона обняла Наталію, повторюючи: «Я все зробила, що могла. Якби я поїхала туди пізніше, про тебе б уже всі забули? Я так хочу, щоб ти залишилася». Тепер сльозами наповнилися очі Наталії. Обидві жінки ревіли, обнявшись, розуміючи, що їхнє розставання неминуче й дуже близьке.

Наступного ранку законослухняні господарі проти свого бажання збирали українку в дорогу. Господар запряг свою конячку, а Софія дбайливо збирала для Наталії запас продуктів. У будинку панувала мовчанка. Вимови хто-небудь хоч одне слово, і знову будинок заповнився б сльозами. Ось і момент прощання. Софія дістала зі скрині білий рушник із вишитими на ньому вензелями ініціалів і, стримуючи сльози, сказала: «Наташа, ми з чоловіком хотіли, щоб ти жила у нас як повноправний член сім'ї. Тому вважаємо тебе своєю дочкою і даруємо тобі на пам'ять нашу фамільну реліквію»... Скрипуча підвода везла Наталію з дому, який прихистив її у важкі дні, де залишалася майже рідна й розуміюча жіноча душа...

У таборі остарбайтерів уже не було ні шлагбаума, ні охорони. Колишні в'язні вільно виходили за його межі, хоча на одязі досі були блакитні нашивки «OST». Люди мали піднесений настрій, адже вони дожили до звільнення, про яке так мріяли довгі роки, і готувалися ось-ось відправитися додому. Десь грав акордеон, дівчата співали частівки. Табірний фотограф із Нінбургу робив групові фото веселих хлопців і дівчат. Біля нього юрмилися люди, щоб викупити зроблені раніше фото як єдину пам'ять про радісні дні, проведені в таборі. Утім, Наталія зберегла й іншу пам'ять. У її кишені досі залишалося видане комендатурою посвідчення особи, до якого фотографію щільно притискала фашистська свастика. Наталія підійшла до бараку, у якому прожила майже два роки. Біля нього кілька хлопців щось розповідали дівчатам, від чого ті заливалися веселим сміхом. Незвично було бачити радість у цій зоні, до країв наповненій стражданнями людей, багатьох із яких ховали прямо за колючою огорожею. Дівчата впізнали свою подругу й почали розпитувати про те, як вона жила після того як покинула табір. Вони жартували, що вона, напевно, знайшла там собі, тому й повертається в табір пізніше за всіх працівників, відправлених із табору в село. Наталії передався радісний настрій дівчат, і вона із захватом згадувала свої кращі дні, проведені в будинку Софії. Її мучило тільки одне питання: як склалася доля в племінника Григорія. Адже вона зробила все, що було в її силах, виходжуючи знесиленого родича. А як він жив далі, чи вижив? Чи так само добре ставилися до нього його господарі? Односельчанки заспокоїли її. Живий, поправився і вже майже два тижні тому повернувся від господарів. Ледве розмістившись, вона вирушила на пошуки Григорія до його бараку. Дорогою Наталія побачила молоду пару. Хлопець дбайливо поправляв накинута на плечі дівчини зношений піджак, а вона качала на руках сповитого малюка. Їхні обличчя випромінювали щастя, і Наталія їм дуже заздрала. Вона знала, що багато дівчат і хлопців, незважаючи на втому після відпрацьованих змін, таємно зустрічаються один із одним. Бо любов сильніша за будь-яку неволю. Ось і цей малюк, незважаючи на всі заборони та труднощі, народився в місці, де без дозволу можна було хіба тільки дихати. Але він буде вільний, адже свободу не спинити.

Григорій сильно змінився. Він зміцнів, подорослішав, на його щоках уже не було схудлих западин, темні кола під очима зникли. Зрадівши зустрічі, він почав розповідати про своє перебування у фермерському господарстві. Працювати Григорію довелося в містечку

поряд із табором. Дорогою до місця роботи він намагався спілкуватися з літнім німцем, використовуючи завчені під час роботи на фабриці фрази. За словами старого його син воював на фронті. Допомагала у веденні господарства йому тільки невістка, а воно було досить великим: 4 корови, пара коней і велике поголів'я свиней, яких не можна було й перелічити. Дорогою, яка веде від фабрики, віз в'їхав у Лібенау й повернув у провулок направо. Саме тут, у одному з будинків, проживала сім'я Брюгеманів, і тут розташовувалася їхня ферма. Прибулого працівника дбайливо зустріли дружина господаря й молода господиня на ім'я Софія з дитиною на руках. Із перших же днів йому дали гарний одяг і взуття, визначили місце в будинку для сну та ставилися як до члена сім'ї. Тепер харчування в хлопця було гідним. Із огляду на те, що працювати треба було завжди разом із господарем, то й харчуватися завше випадало разом. Поступово зі «скелету», що вийшов із «туберкульозного бараку», Григорій набув вигляду нормально розвиненого й повного сил юнака...

Після місяця, проведеного в радянському фільтраційному таборі, почалося формування ешелонів для повернення додому. На початку жовтня сорок п'ятого Наталія разом зі своїми подругами вже їхала в Україну. Теплий осінній вітерець наповнював купе пасажирського вагону, набагато більш комфортного, ніж наданий фашистами для відправки в Німеччину потяг для перевезення худоби. Під час зупинки на одній зі станцій селяни помітили в сусідньому вагоні знайоме обличчя. Майстерно маскуючись під остарбайтера, добрався в рідні краї наглядч Несвітайло. Тікаючи, колишні господарі з ганноверського гестапо не взяли його з собою. Тепер його доля була лише в його руках. На що він розраховував? Невже думав зачaitися в рідних краях і уникнути відповідальності за скоєні злочини? Потяг рушив. Вогняні колеса почали відбивати дорожню чечітку, пролітаючи повз тіло задушеного кимось наглядча. Такою була помста земляків за знуцання та прислуговування фашистам.

Дорога додому, стукіт коліс, усе менше й менше часу залишається до приїзду. Невтішні пейзажі післявоєнної розрухи насторожували, але не могли обірвати радісні почуття, що наповнювали серця остарбайтерів. Наталія хвилювалася. Ось, поїзд зменшив хід і зупинився. Вона побачила назву станції – Кролевець. Більшість земляків їдуть до Шостки. Наталія вирішила зійти тут, оскільки її подруга з сусіднього села Погорілівка запропонувала добиратися разом. Ось вони, перші кроки рідною землею, скільки днів і ночей вона мріяла про них, не вірила, але все ж дочекалася. На виході з міста жінок наздогнала машина голови колгоспу з Погорілівки, який погодився підвезти їх до села. Розговорившись дорогою, жінки помітили, як холодно й насторожено на прибуття остарбайтерів реагував колишній солдат, який отримав поранення на фронті.

Від Погорілівки до рідного села залишалося близько 5 кілометрів шляху. Але на річковий луг, який розділяв села, спустилася ніч, накривши його суцільною чорною непроглядною пеленою. Наталія залишилася на нічліг у подруги, щоб вранці продовжити свій шлях. Ніч була безсонною та пройшла в роздумах. Вона гадала, чи є куди йти? Згадувала мудрі попередження Софії. Як її зустрінуть односельчани? Чи зрозуміють, що працювала на фашистів проти своєї волі? При цьому вона не думала про рабське пригнічення, голод, хвороби та страждання невідьниці, а лише шукала відповідь на питання, невже вона ворог свого ж народу. Уся її сутність протестувала й говорила: «НІ!» Але що подумають і скажуть інші, у першу чергу мама й сестри?

Ще до світанку Наталія зібралася, і в одному пориві, не відчуваючи під собою ніг, перемахнула місток через Реть і викошений пожовклий луг. Затамувавши подих, вона підійшла до будинку матері. Її серце мліло від очікування відповідей на поставлені вночі питання. Підійшовши ближче, Наталія почула, як із колодязя біля їхнього двору хтось набирає воду. Заирнувши через огорожу, вона побачила маму. Зістарена на багато років, жінка попрямувала до будинку, підхопивши два старих відра. Дівчина непомітно прослизнула за нею

у хвіртку. Наталія нечутно йшла позаду матері й не знала, із чого почати розмову. Почуття без провини винною схилило їй голову й викинуло з голови все, що хотіла сказати при зустрічі. Нарешті вона тихенько покликала: «Мама». Втомлені руки жінки випустили відра, вона розгублено обернулася. Духу в Наталії вистачило тільки щоб вимовити: «Можна мені хоч води напитися?» Не вірячи своїм очам, мати почала обіймати й обмацувати свою молодшу доньку. Довго вони стояли в обіймах. Їхні очі заповнювали сльози радості.

Звістка про повернення Наталії швидко пронеслася селом. Захекавшись, у будинок матері прибігла старша сестра. Вона теж розплакалася, дізнавшись, що її син Григорій вижив у неволі та найближчим часом теж повернеться додому.

Селяни зустріли повернених земляків із розумінням, тому що добре знали обставини їхнього викрадення в рабство. Вони усвідомлювали, що розплатою за небажання підкоритися волі окупантам була б негайна смерть і каральні заходи щодо родичів, а може, і щодо всіх селян. Однозначна думка щодо остарбайтерів як про пособників ворога була тільки в НКВС. На довгі роки для дітей остарбайтерів біографічні згадки про батьків ставали перешкодами для призначення на відповідальну роботу, вступу на навчання і т.д.

Почався важкий процес післявоєнної відбудови розграбованого фашистами колгоспного господарства. Наталія повернулася на колгоспну ферму, де працювала ще довгі й довгі роки. Доля розпорядилася так, що тільки в 1957 році вона вийшла заміж за вдівця Івана Ющенка, і тепер носить це прізвище. Із другим чоловіком вона прожила 30 років, до самої його смерті, але радості материнства так більше й не зазнала.

Зараз Наталія Никифорівна – пенсіонерка. Проживає одна. Її сестри вже давно померли. Поруч, у сусідньому будинку, проживає її племінник і соратник за перенесеними нещастями на порохівій фабриці – Григорій Олексійович Кривонос. Незважаючи на похилий вік, хвороби та більш ніж скромний спосіб життя, колишня ув'язнена й зараз повна сил і оптимізму, завжди готова прийти на допомогу своїм родичам і односельцям.

У своїх спогадах про роки невільного перебування на чужині, вона контрастно розділяє звірства фашизму й людську участь простих німецьких сімей у долях остарбайтерів. Наталія Никифорівна з почуттям щирої вдячності згадує людей, які дали притулок їй у своєму будинку, урятували від неминучої смерті, які довірили свої найпотаємніші таємниці та зробили її членом своєї родини. Вона дбайливо, як реліквію, зберігає у себе їхній подарунок – рушник із вишитими фамільними вензелями. Старенька сподівається, що хтось із нащадків її рятівників, можливо, відгукнеться й допоможе їй відшукати в Німеччині могили майже рідних їй людей, щоб вона могла покласти квіти та віддати честь їхній світлій пам'яті...